

УДК 338.48:336

Чепурда Л. М., д.е.н., професор

Черкаський державний технічний університет

Матвійчук Л. Ю., д.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ
ТУРИСТИЧНИХ ТЕРИТОРІЙ**

В статті розглянуто сучасні аспекти фінансового забезпечення еколого-економічної безпеки використання природно-заповідних туристичних територій, визначено фактори впливу на зазначені процеси, запропоновано напрямів формування ефективного механізму фінансового забезпечення еколого-економічної безпеки використання природно-заповідних туристичних територій.

Ключові слова: еколого-економічна безпека, природно-заповідні туристичні території, фінансове забезпечення.

Чепурда Л. М., Матвійчук Л. Ю.

**ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ
ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВЕДНЫХ
ТУРИСТИЧЕСКИХ ТЕРРИТОРИЙ**

В статье рассмотрены современные аспекты финансового обеспечения эколого-экономической безопасности использования природно-заповедных

туристических территорий, определены факторы влияния на указанные процессы, предложены направления формирования эффективного механизма финансового обеспечения эколого-экономической безопасности использования природно-заповедных туристических территорий.

Ключевые слова: эколого-экономическая безопасность, природно-заповедные туристические территории, финансовое обеспечение.

Chapura L., Matviychuk L.

FINANCIAL SUPPORT OF ECOLOGICAL AND ECONOMIC SECURITY USING PROTECTED AREAS TRAVEL

In the article the modern aspects of financial provision of environmental and economic security of the natural protected areas of travel, the factors of influence on these processes prompted directions forming an effective mechanism to ensure the financial security of the economic ecology of protected tourist areas.

It is proved that the efficiency of financial provision of environmental and economic security of the natural protected area tourism depends not only on understanding the contents of definitions, but also on the specific decision-making and financial evaluation of the results.

In publicus noted that the mechanism of financial provision of environmental and economic security of the natural protected area tourism should be based on satisfied the needs of present and future generations and the basis for its formation is necessary to put the definition and analysis of the impact factors to meet these needs.

Key words: ecological and economic security, natural protected area tourism, financial support.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Однією з гострих проблем, які блокують вирішення питань, пов'язаних з фінансовим забезпеченням еколого-економічної безпеки використання природно-заповідних, туристичних територій, є дефіцит фінансових засобів та низька ефективність їх використання. Структура джерел здійснення видатків на цілі еколого-економічної безпеки характеризується переважаючою частиною власних коштів підприємств за незначної участі державного та місцевих бюджетів, питома вага яких є мізерною. Результати аналітичних досліджень підтверджують низьку ефективність механізму фінансового забезпечення еколого-економічної безпеки використання природно-заповідних, туристичних територій, що актуалізує необхідність значного вдосконалення даного питання.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Варто зазначити, що фінансові аспекти забезпечення еколого-економічної безпеки висвітлені у працях таких провідних сучасних науковців як І. К. Бистряков, І. М. Вахович, О. О. Веклич, Т. П. Галушкіна, С. А. Генсірук, З. В. Герасимчук, В. А. Голян, Л. М. Грановська, М. В. Гудзь, Б. М. Данилишин, Р. М. Дацків, М. І. Долішній, В. С. Кравців, Ю. П. Кулаковський, Л. Г. Мельник, А. О. Олексюк, Н. С. Різник, Т. І. Ткаченко, М. А. Хвесик, Є. В. Хлобистов, М. К. Шапочка.

Більшість науковців основним засобом вирішення еколого-економічної безпеки використання природно-заповідних туристичних територій і проведення діяльності, пов'язаної з раціоналізацією використання туристичних ресурсів вбачають, у новій парадигмі економіки, що регулює досліджувані процеси.

Цілі статті. Метою статті є визначення поняття еколого-економічна безпеки використання природно-заповідних територій, виділення факторів, що впливають на зазначені процеси та формування напрямів щодо формування ефективного механізму фінансового забезпечення еколого-економічної безпеки використання природно-заповідних туристичних територій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Результати досліджень у сфері еколого-економічної безпеки використання природно-заповідних туристичних територій свідчать про те, що досягнення природоресурсної безпеки природокористування та збільшення суспільного добробуту можливе шляхом «екологічного» використання наявного природноресурсного потенціалу, спираючись на екологічну парадигму економічного розвитку.

На думку Галушкіної Т. П., екологічні проблеми повинні вирішуватися у контексті трансформації ринкових процесів, а ключовою задачею економічної політики в сучасних умовах є поживлення виробництва та інвестицій, виведення народного господарства на траєкторію сталого розвитку, що передбачає реалізацію політики цілеспрямованого сприяння розвитку ефективних вітчизняних виробництв, національного екокапіталу, активної підтримки становлення вітчизняної конкурентоспроможної економічної і екологічнобезпечної системи. Також, за висновками науковця, управління складними, а часто і суперечливими процесами

економічного розвитку потребує відпрацювання чутливого економічного механізму регулювання [1, с. 60–97].

Практичні кроки щодо досягнення фінансового забезпечення еколого-економічної безпеки використання природно-заповідних туристичних територій потребують глибокого теоретичного аналізу, осмислення та обґрунтованості суті і змісту цього поняття. Виходячи з того, що в сучасній науковій думці не знайшла відображення понятійно-термінологічна узгодженість з питань, пов'язаних із нагромадженням нових наукових знань, пропонуємо детальніше розглянути, що ж, власне, являє собою еколого-економічна безпека використання природно-заповідних туристичних територій.

Поняття еколого-економічної безпеки має ряд рис, властивих у цілому процесам використання природно-заповідних туристичних територій. Доволі часто в науковій літературі дефініція безпеки зводиться фактично до «стану захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз». Проте, як зауважують Ліпкан В. А., Ярочкін В. І. [4], при підході до дефініції безпеки виключно з позицій захисту фактично нівелюється значення превентивних дій (запобігання, послаблення, усунення), результатом яких, власне, і є формування умов стабільного функціонування, відтворення та розвитку природно-заповідних туристичних територій. А отже, звужене тлумачення безпеки суто з позицій захисту потребує уточнення його трактування.

Лесков М. А. пропонує розглядати безпеку, як «тип динамічної рівноваги, що характерний для складних саморегульованих систем, і полягає у підтримці суттєво важливих для збереження системи параметрів у прийнятних межах». Саме як динамічну рівновагу потрібно розглядати безпеку, адже, рівновага в нашому дослідженні характеризується збалансованістю, і саме за такого стану зберігаються внутрішні властивості більшості типів туристичних ресурсів, а отже, вони буде здатні протистояти антропогенному навантаженню з боку туристів [2, с. 18].

Переважає більшість вчених розглядає окремо екологічну та окремо економічну безпеку. Тому пропонуємо детальніше розглянути зазначені дефініції.

Деякі дослідники, зокрема Лісовський С. А., Дорогунцов С. І., Ковтун В. В., Степаненко А. В., зауважують, що екологічна безпека стосується життєво важливих інтересів держави, людини,

суспільства, що, на наш погляд, не зовсім правильно. Адже безпечне використання туристичних ресурсів, таких, наприклад, як видове різноманіття рослинного і тваринного світу, на перший погляд, не є життєво важливими, однак, з одного боку, вони можуть спричинити досить вагомі наслідки, які будуть відчутними у далекому майбутньому (яких ми ще не можемо спрогнозувати), а з іншого – чи має право наше покоління заради власного добробуту позбавити права, скажімо, на використання як об'єктів туризму рідкісних, вимираючих видів флори і фауни (що навряд чи можна віднести до категорії життєво важливих інтересів) майбутні покоління? Тож тлумачення безпеки винятково з позицій життєво важливих інтересів та не включення до об'єкта дослідження потреби збереження біоти (її якісних та кількісних параметрів), на наш погляд, вимагають розширення та доповнення.

Інші науковці, досліджуючи ресурсно-екологічну безпеку, зокрема Андреева Н. Н., Харічков С. К., Байдаков С. Л., Серов Г. П., Хлобистов Є. В., стверджують, що основою безпеки, зокрема екологічної, є якісне середовище проживання людини та забезпечення потреби в природних ресурсах для можливостей нормального економічного та соціального розвитку суспільства та держави. Звісно, щодо нашого дослідження таке трактування і полягає у забезпеченні потреб економіки в туристичних ресурсах, раціоналізації їх використання з урахуванням можливості відновлення. Такий підхід передбачає поєднання антропогенного та ресурсного акценту.

Принципово правильно підходять до трактування безпеки Герасимчук З. В., Олексюк А. О. [2, с. 62–63], Масловська Л.Ц. Вчені, досліджуючи екологічну безпеку, враховують антропоцентричний, біоцентричний та ресурсний підходи. Вважаємо такий підхід пріоритетним і в наших дослідженнях. Зокрема, такі типи туристичних територій, як ліси є важливою ланкою у гарантуванні еколого-економічної безпеки біосфери в цілому. Так, раціональність споживання зазначених природно-заповідних туристичних територій знаходить безпосереднє відображення на їх стані, що в свою чергу прямо впливає на асиміляційні можливості певної туристичної території, чистоту атмосферного повітря, кліматичні, погодні умови тощо. Усі ці фактори відповідним чином позначаються на стані здоров'я населення туристичного регіону та самих туристів. Підтверджують факт залежності рівня захворюваності в регіоні від

стану лісових екосистем і дослідження, проведені на прикладі районів окремих областей України [5, с. 76]. Зазначене дає можливість розглядати досліджуване поняття комплексно.

Отже, поняття «екологічна безпека використання природно-заповідних туристичних територій» становить ступінь захищеності туристичних об'єктів та регіонів від можливих порушень та екологічних ушкоджень.

Існують також різні думки щодо трактування поняття економічна безпека. Так, наприклад, Р. М. Дацків розглядає економічну безпеку як баланс між потребами та можливостями їх задоволення [3, с. 151]. У нашому випадку потреби у використанні природно-заповідних туристичних територій повинні бути збалансовані з можливостями фінансового забезпечення їх раціонального використання, відтворення та охорони.

Досліджуючи економічну безпеку, В.К. Сенчагов виділяє три підходи до визначення терміну «безпека» на різних рівнях наукового абстрагування цього поняття:

- безпека – несуперечливість системи об'єктивних законів функціонування суспільства;
- безпека – стабільність і збалансованість системи суспільних відносин, що забезпечують єдність і взаємозумовленість системи інтересів і суспільства;
- безпека – сталість відтворення мотивів позитивної поведінки і продуктивної взаємодії соціальних общин у певній системі.

Відповідно до наведеного, чим більш сталий, збалансований розвиток туристичного регіону, тим вищим буде рівень еколого-економічної безпеки використання природно-заповідних туристичних територій. При цьому саме економічний зміст безпеки використання туристичних територій вимагає фінансового забезпечення.

Відповідно до наших досліджень, економічна безпека трактується як забезпечення такого рівня використання природно-заповідних туристичних територій, за якого створюються необхідні фінансові умови для успішного подолання внутрішніх та зовнішніх загроз деградації туристичних ресурсів.

Таким чином, еколого-економічна безпека у цьому випадку є собою цілеспрямованим комплексом заходів та засобів раціонального використання природно-заповідних туристичних територій, який характеризується стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, а також

визначає ступінь захищеності туристичних об'єктів та регіонів від можливих порушень та екологічних ушкоджень.

Ефективність фінансового забезпечення еколого-економічної безпеки використання природно-заповідних туристичних територій, на нашу думку, залежить не тільки від уявлення змісту зазначеної дефініції, а й від конкретних процедур прийняття фінансових рішень і оцінки їх результатів.

Чинна політика містить низку недоліків та суперечностей щодо фінансового забезпечення еколого-економічної безпеки, серед яких [6, с. 110–117]:

- неспроможність фінансової системи протистояти негативним впливам фінансової кризи;
- непосильний податковий тиск на малий бізнес і стимулювання розвитку олігархічних кланів;
- значна централізація бюджетної системи;
- високий рівень регіональних асиметрій у податкоспроможності;
- поглиблення диспропорцій у доходах населення;
- незбалансованість фінансових потоків за сферами сталого розвитку;
- низька результативність бюджетної, інвестиційної політики у регіонах;
- високий рівень тінізації економіки, значна частка збиткових підприємств;
- недосконалість міжбюджетних відносин;
- неврахування регіональних особливостей при формуванні нормативів бюджетної забезпеченості;
- недостатність обсягів інвестиційних ресурсів;
- високі ставки за позичковий капітал;
- нерозвиненість фінансового ринку тощо.

Механізм фінансового забезпечення еколого-економічної безпеки використання природно-заповідних туристичних територій останнім часом базувався на використанні інструментів концепції базових туристичних потреб, що в умовах обмеженості фінансового потенціалу зумовило збільшення податкового навантаження на інших суб'єктів, що використовують туристичні ресурси.

Аналітичні дослідження раціональності використання природно-заповідних туристичних територій засвідчують потребу розробки

дієвого механізму фінансового забезпечення зазначених процесів у всіх регіонах держави, який на нашу думку, повинен базуватися на задоволенні потреб нинішнього та майбутнього поколінь, а в основу його формування необхідно покласти визначення та аналіз впливу чинників на задоволення цих потреб.

Висновки. Таким чином, поняття «еколого-економічна безпека використання природно-заповідних туристичних територій» є цілеспрямованим комплексом заходів та засобів раціонального використання природно-заповідних туристичних територій, який характеризується стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, а також визначає ступінь захищеності туристичних об'єктів та регіонів від можливих порушень та екологічних ушкоджень.

Ефективність фінансового забезпечення еколого-економічної безпеки використання природно-заповідних туристичних територій, залежить не тільки від уявлення змісту зазначеної дефініції, а й від конкретних процедур прийняття фінансових рішень і оцінки їх результатів.

Механізм фінансового забезпечення еколого-економічної безпеки використання природно-заповідних туристичних територій повинен базуватися на задоволенні потреб нинішнього та майбутнього поколінь та в основу його формування необхідно покласти визначення та аналіз впливу чинників на задоволення цих потреб.

1. Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації : монографія / І. М. Вахович. – Луцьк : Надстир'я, 2007. – 496 с.
2. Герасимчук З. В. Екологічна безпека регіону: діагностика і механізм забезпечення : монографія / З. В. Герасимчук, А. О. Олексюк. – Луцьк : Надстир'я, 2007. – 280 с.
3. Дацків Р. М. Економічна безпека держави в умовах глобальної конкуренції / Р. М. Дацків. – Львів : Центр Європи, 2006. – 160 с.
4. Матвійчук Л. Ю. Еколого-економічні проблеми використання туристичних ресурсів / Л. Ю. Матвійчук, Б. П. Герасимчук // Економічний форум. – 2011. – №3. – С. 188–195.
5. Масловська Л. Ц. Наукові основи формування національної стратегії сталого розвитку України / Л. Ц. Масловська // Економіка України. – 2003. – Вип. 3. – С. 75–79.
6. Хлобистов Є. В. Екологічна безпека стратегічного потенціалу динаміки розвитку продуктивних сил регіонів України / Є. В. Хлобистов, Л. В. Жарова, О. М. Кобзар // Механізм регулювання економіки. – 2008. – Вип. 3. – Т.1. – С. 110–117
7. Чепурда Л. М. Оцінка сучасного стану і тенденцій розвитку ринку послуг України / Л. М. Чепурда – 2013. – №4. – 272 с.